

บทคัดย่อ

โครงการ “การใช้ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าเพื่อเพิ่มรายได้ของกลุ่มทอผ้าบ้านหนองยาง ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร” ดำเนินงานในพื้นที่บ้านหนองยาง ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร โดยมีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาข้อมูลบริบทชุมชน และพัฒนาการบริหารจัดการกลุ่มทอผ้า ตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษารวบรวมลวดลายผ้า คุณค่า และความหมายของผ้าทอมือตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 3) เพื่อศึกษาความต้องการของผู้ใช้ที่มีต่อลวดลายผ้าทอ 4) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาด้านการทอผ้าเพื่อการอนุรักษ์และเพิ่มรายได้ของกลุ่มทอผ้าบ้านหนองยาง ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เริ่มที่ความสนใจของสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านหนองยางที่เริ่มก่อตั้งกลุ่มเมื่อปี พ.ศ. 2536 ปัจจุบันมีสมาชิก จำนวน 33 คน เริ่มก่อตั้งด้วยเงินทุน 12,750 บาท ด้วยเจตนารมณ์ที่อยากรักษาและสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอมือไว้ จึงได้รวมกลุ่มเพื่อสืบสานวัฒนธรรมการทอผ้าด้วยมือเอาไว้ โดยแรกเริ่มทำเพื่อใช้เอง และจำหน่ายภายในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง ต่อมาจึงได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก อบต.โคกสำราญ วัตถุประสงค์ที่นำมาใช้ทอผ้าชิ้นนั้น ปัจจุบันจะใช้เส้นด้ายโรงงาน ซึ่งอดีตนั้นแต่ละบ้านจะเลี้ยงไหมเพื่อผลิตเส้นไหม ไว้ทอเป็นผ้าไหม แต่ปัจจุบัน เมื่อสวนหม่อนเริ่มหมด การเลี้ยงหม่อนไหมก็สูญหายไป การทอผ้าของกลุ่มจึงพึ่งเส้นด้าย เส้นฝ้ายจากตลาดแทน สภาพปัญหาที่นำมาซึ่งการวิจัยครั้งนี้ ทางกลุ่มเริ่มพบว่า การทอผ้าเริ่มมีคนสนใจน้อยลง ทั้งๆที่เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ คนอายุต่ำกว่า 40 ปีลงมามีคนน้อยคนที่สนใจ อีกทั้งยังพบว่าลวดลายของผ้าที่ทอขึ้นไม่หลากหลายเหมือนในอดีต ส่วนใหญ่เป็นลายเดิมซ้ำๆ กัน ทำให้ขาดความโดดเด่น ขาดการสืบทอดหรือรับเอาภูมิปัญญาต่อจากผู้เฒ่าผู้แก่ ทำให้คนที่มีความสามารถด้านการทอผ้าด้วยมือลดน้อยลง ปัญหาที่กลุ่มค้นพบจึงนำมาซึ่งโครงการวิจัยนี้ กระบวนการวิจัย งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม อาทิจำลองรับรู้ปัญหาของกลุ่ม ร่วมเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ออกแบบกระบวนการเพื่อทดลอง ร่วมทดลอง และร่วมสรุปผล ทำให้กลุ่มรับรู้ ว่า กระบวนการแก้ไขปัญหาของกลุ่มนั้นมีหลายแนวทาง ขึ้นอยู่กับว่า กลุ่มจะแก้ไขปัญหาใดก่อนหลัง โดยทางกลุ่มทอผ้า เลือกเอาประเด็นการพัฒนาสีผ้าให้มีความหลากหลาย เน้นสีสดใสมากขึ้น ซึ่งสามารถทำได้ทันที กิจกรรมที่ 2 พื้นฟูการปลูกหม่อน เพื่อนำไปสู่การเลี้ยงไหม เพื่อพื้นการทอผ้าไหมขึ้นมาใหม่ กิจกรรมที่ 3 ถ่ายทอดการทอผ้าไปสู่เยาวชน ส่วนกิจกรรมการพัฒนาลวดลาย การแปรรูป รวมทั้งการพัฒนาภูมิปัญญาและการตลาด เป็นงานที่ค่อนข้างใช้เวลาและชุมชนจะต้องค่อยๆเรียนรู้ ดังนั้นผลที่เกิดขึ้นยังไม่สามารถวัดผลได้ ในช่วงงานวิจัยนี้ แต่ถึงอย่างไรก็ตามทางกลุ่มทอผ้าบ้านหนองยางก็มีความพยายามที่จะดำเนินการไปพร้อมกันแบบค่อยเป็นค่อยไป มีการศึกษาดูงาน ทำให้เกิดแนวคิดที่หลากหลายขึ้น เช่น การเลี้ยงไหมเพื่อขายฝักไหม โดยออกแบบกระบวนการนี้ให้กับกลุ่มเยาวชน ซึ่งสอดคล้องกับกิจกรรมการพื้นสวนหม่อนเพื่อเลี้ยงไหม กิจกรรมนี้จึงเกิดการถ่ายทอดเทคนิคการเลี้ยงหม่อนระหว่างผู้เฒ่าผู้แก่และเยาวชน ผลการวิจัย จากการศึกษาข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ทำให้กลุ่มรับทราบข้อมูลทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งไม่เพียงเท่านั้น ในระหว่างเก็บข้อมูล ที่ต้องทำกับคนหลายกลุ่ม หลายวัย ทำให้นักวิจัยต้องเรียนรู้ทักษะทั้งการพูด จำ เขียน สังเกต รวมทั้งการแสดงความคิดเห็น การนำเสนอ ในเวทีที่ที่เลี้ยงจัดขึ้น การรู้จักวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อออกแบบปฏิบัติการ ส่วนผลที่เกิดจากการปฏิบัติการนั้น ทำให้กลุ่มทอผ้ามีทางเลือกในการพัฒนาอาชีพทอผ้ามากขึ้น มองภาพการทำงานเป็นระบบมากขึ้น อาทิ การผลิต แปรรูป การตลาด และการสืบทอด บนพื้นฐานของชุมชน โดยในแต่ละประเด็นจะมีกิจกรรมย่อยๆเพื่อปฏิบัติการ ซึ่งบางกิจกรรมทำในระหว่างการวิจัยและบางกิจกรรมชุมชนวางแผนจะนำไปปฏิบัติแม้งานวิจัยจะสิ้นสุด

ผลที่เกิดขึ้นจากงานวิจัย มีทั้งผลเชิงกระบวนการและผลตามวัตถุประสงค์ แม้จะยังไม่สามารถชี้ชัดถึงรูปธรรมในการใช้ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าเพื่อเพิ่มรายได้ แต่กิจกรรมที่ชุมชนได้เรียนรู้จะสามารถนำไปใช้เพื่อพัฒนาผ้าทอมือของกลุ่มให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น กระบวนการเรียนรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทำให้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความกระตือรือร้น คิด และวางแผนอย่างเป็นระบบมากขึ้น ซึ่งไม่เพียงแต่การทอผ้าเพื่อขายเท่านั้นได้ต้องมองเรื่องการถ่ายทอด และการพัฒนาผ้าทอมือให้เข้าถึงตลาดมากขึ้น และในหลายกิจกรรมที่มีการตั้งเป้าหมายไว้ในระหว่างงานวิจัยแล้วไม่ได้ทำ ทางกลุ่มก็มีความตั้งใจจะทำ เช่น การสร้างสวนหม่อน การทอผ้าไหมซึ่งปัจจุบันเหลือน้อยมาก การพัฒนาลายผ้า และการหาผู้สืบทอดงานผ้าทอมือ ซึ่งในหลายๆกิจกรรมอาจจะต้องทำควบคู่กัน ซึ่งชุมชนเห็นว่าต้องใช้เวลาและไม่ได้สิ้นสุดเพียงงานวิจัยเท่านั้น แต่ยังมีการต่อยอดเชื่อมประสานกับองค์กรในท้องถิ่น การประสานกับกลุ่มผ้าทออื่นๆ เพื่อเพิ่มทักษะและเชื่อมเป็นเครือข่ายทั้งด้านวัตถุดิบและการตลาด แต่ทั้งนี้ชุมชนยังให้ความสำคัญกับการใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ เป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของผ้าทอมือ ทั้งภูมิปัญญาด้านย้อมสีจากธรรมชาติ การพัฒนาลวดลาย และการผสมผสานทั้งภูมิปัญญาและความรู้สมัยใหม่เพื่อนำไปสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากผ้าทอมือที่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ใช้ทุกวัย